

svaki LIST svaka KAP

**VODIČ ZA
OZELENJAVANJE
JAVNE UPRAVE**

Vodič je nastao uz podršku Odjeljenja za održivi razvoj u Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, a u okviru projekta „Upravljanje životnom sredinom zasnovano na dokazima i održive politike zaštite životne sredine u skladu s Agendom 2030 u Jugoistočnoj Evropi“ koji se sprovodi u pet zemalja regiona. Projekat je namjenjen formulisanju akcija na osnovu njihovih preporuka iz nacionalnih pregleda upravljanja životnom sredinom (Environmental Performance Review - EPR). Projekat se sprovodi u saradnji sa Ekonomskom komisijom Ujedinjenih nacija za Evropu (UNECE).

The policy package was developed with the support of the United Nations Development Account Project “Evidence-based environmental governance and sustainable environmental policies in support of the 2030 Agenda in South-East Europe” 01/2018-12/2021

Autori
Marina Mišković- Spahić,
magistar bioloških nauka
Green Environment Services

Olivera Kujundžić,
magistar evropskih studija
Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma

Podgorica, jun 2021.

UVOD	4
1. Upravljanje potrošnjom energije.....	5
2. Upravljanje potrošnjom vode	8
3. Upravljanje otpadom i smanjenje generisanja otpada	10
4. Smanjenje potrošnje papira, kancelarijskog materijala kao i sredstava za održavanje higijene	14
5. Smanjenje uticaja na životnu sredinu koji nastaje prevozom do posla, upotrebom službenih vozila i službenim putovanjima.....	18
6. Smanjenje negativnih uticaja načina poslovanja kantina i bifea na životnu sredinu	20
7. Smanjenje negativnih uticaja sastanaka i drugih skupova u organizaciji javne administracije	22
8. Zelene javne nabavke	23
9. Progres Crne Gore u odnosu na ciljeve održivog razvoja	27
10. Upitnik za javnu upravu.....	29
11. LITERTURA	30

UVOD

Međunarodna praksa pokazala je da je održivi razvoj nemoguć bez savjesnog djelovanja javne uprave, naročito u državama gdje javni sektor ima veliki udio u ukupnoj ekonomiji. U modernim društvima glavni zadatak javne uprave je da kreira politiku održivog razvoja, vodeći računa o savremenim izazovima zaštite životne sredine, uticaju klimatskih promjena i neophodnosti očuvanja resursa. Mjere za ozelenjavanje ekonomije ne treba ograničiti isključivo na ekonomiju. Naprotiv, neophodno je da javni sektor demonstrira primjer održive potrošnje, koristeći svoj uticaj na društvo i promovišući smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu kad god je to moguće.

Ovaj dokument je namjenjen podršci naporima svih organa javne uprave usmjerenih na bolju zaštitu životne sredine i postizanje globalnih ciljeva održivog razvoja. Vodič ukazuje na neke od primjera dobre prakse i daje konkretne preporuke. Na kraju dokumenta je tzv. kontrolna lista na osnovu koje se na jednostavan način može ocjeniti napredak u ozelenjavanju javne uprave.

Preporuke iz ovog vodiča odnose se na nekoliko kategorija koje sinergijski doprinose ozelenjavanju javne uprave i odnose se na:

- Upravljanje potrošnjom energije;
- Upravljanje potrošnjom vode;
- Smanjenje generisanja otpada i upravljanje otpadom, a naročito smanjenjem potrošnje papira, kancelarijskog materijala i sredstava za održavanje higijene;
- Smanjenje uticaja na životnu sredinu koji nastaje prevozom do posla, upotrebom službenih vozila i službenim putovanjima;
- Smanjenje negativnih uticaja kantina i bifea na životnu sredinu;
- Smanjenje negativnih uticaja sastanaka i drugih skupova u organizaciji javne administracije;
- Smanjenje negativnih uticaja sastanaka i drugih skupova u organizaciji javne administracije;
- Pozitivan uticaj zelenih javnih nabavki;
- Neophodnost i povezanost globalnih ciljeva održivog razvoja sa uspostavljanjem zelene ekonomije i zelene javne uprave.

1.

UPRAVLJANJE POTROŠNJOM ELEKTRIČNE ENERGIJE

Potrošnja električne energije predstavlja ključni ekološki faktor objektima u kojima je osnovna aktivnost kancelarijsko poslovanje, kao što je javna administracija. Ona takođe značajno učestvuje u redovnim troškovima održavanja tih objekata. Upravljanje potrošnjom električne energije je način da javna administracija ostvari znatne uštede u potrošnji i smanji svoj ekološki otisak. Primjena tehnologija sa smanjenom emisijom CO₂ u zgradama javne uprave može smanjiti negativan uticaj na životnu sredinu.

Pozitivna iskustva iz prakse upravljanja potrošnjom električne energije uglavnom se odnose na primjenu mjera energetske efikasnosti kao i na korišćenje obnovljivih izvora energije kada je to moguće. Takođe, generisanje grijanja na mjestu rada pomoću kotla koji radi na gas ili druga ekološki prihvatljiva goriva (npr. toplotne pumpe ili solarni termalni sistemi), kao i primjena malih kombinovanih sistema za grijanje i napajanje (mini-CHP) na gas ili biomasu, značajno utiče na smanjenje potrošnje energije u javnim ustanovama.

Brojna istraživanja pokazuju da se isključivanjem samo jedne sijalice ili jednog računara na godišnjem nivou mogu ostvariti značajne uštede.

Obična sijalica za godinu dana potroši 1096 kWh, dok štedljiva sijalica u prosjeku troši 4 puta manje i znatno duže traje. Iako su uvođenjem štedljive rasvjete ostvarene značajne uštede električne energije, postoji još efikasnih mehanizama za dalja smanjenja potrošnje električne energije.

Jedna od dosadašnjih uspješnih praksi je pomjeranje kazaljke na satu (zimsko-ljetnje vrijeme) koje su ustanovile zemlje zapadne Evrope, kako bi radno vrijeme prilagodile dnevnoj svjetlosti. U tom smislu, u Crnoj Gori bi, bar u zimskim mjesecima trebalo pomjeriti radno vrijeme na period poslije 7 sati, da bi se smanjila potreba korišćenja električnog osvjetljenja. Na taj način period boravka u kancelarijama period bio između 7:30 i 16:30 koliko traje obdаница u zimskom periodu.

Istraživanja pokazuju da jedan računar, radeći 8 sati dnevno (samo radnim danima) godišnje potroši oko hiljadu kilovat-sati električne energije, što u prosjeku košta 50€. . U cilju uštede, potrebno je sve računare i ostale električne uređaje isključivati po završetku radnog vremena. U prilog tome je činjenica da su tokom pandemije, dok je veliki broj zaposlenih radio od kuće, ostvarene značajne uštede električne energije.

Ipak, najveća potrošnja električne energije u objektima javne uprave odnosi se na grijanje i hlađenje ovih objekata. Sistemi za grijanje i hlađenje nijesu isti u svim javnim objektima i obično su automatski podešeni i obično su automatski podešeni u odnosu na godišnje doba, a ne u odnosu na prosječnu dnevnu temperaturu. U svakom slučaju, značajne uštede se mogu ostvariti ukoliko grijanje/hlađenje radi samo radnim danima. Ako godina ima 52 nedjelje, 104 dana su subote i nedjelje. Kada se tome dodaju državni praznici, ispada da su objekti javne uprave gotovo trećinu godine zatvoreni.

U nekim zemljama zapadne Evrope cijela javna uprava ide na kolektivne odmore, tako da građani tačno znaju da određene usluge ne mogu ostvariti u kraćem vremenskom periodu, međutim ova praksa je od velikog značaja s aspekta energetske uštede. U javnoj upravi Crne Gore obično se insistira na dežurstvima pojedinih službi i službenika, tako da sistemi za hlađenje ostaju uključeni tokom cijelog ljetnjeg perioda sa nesmanjenom potrošnjom, što izaziva troškove. iako je veliki broj službenika na godišnjem odmoru.

U **Tabeli 1** prikazana je potrošnja električne energije u kWh, kao i obračunati iznos u eurima za 2020 godinu državne i lokalne uprave.

Potrošač	Energija u kWh	Obračunati iznos u €
Državna uprava	84.517.273	10.393.906,15
Lokalna uprava	65.246.895	7.222.707,07
Ukupno	149.764.168	17.616.613,22

Tabela 1. Prikaz potrošnje električne energije u 2020. godini (izvor EPCG)

PREPORUKE:

- Računar, štampač i kopir aparat prebaciti u staviti u režim mirovanja sa malom potrošnjom energije (low-power sleep mode), na taj način troše 95% manje električne energije;
- Isključiti računare nakon radnog vremena, odnosno u periodima kada se ne upotrebljavaju;
- Dijeliti štampač u kancelariji, ili na čitavom spratu;
- Objekti javne uprave ne treba da budu osvijetljeni tokom noći kada u njima niko ne boravi;
- Za grijanje i hlađenje koristiti energetske efikasne uređaje sa ekološki prihvatljivim pogonom;
- Tajmer za isključivanje grijanja/hlađenja tokom vikenda i praznika i odmora;
- Zamijeniti obične sijalice štedljivim sijalicama gdje je moguće;
- Obezbijediti zaposlenima u javnoj upravi vodiče i obuke.

2.

UPRAVLJANJE POTROŠNJOM VODE

Javna uprava nije veliki potrošač vode, ali svakako se mora obratiti pažnja na ispravnost instalacija i racionalnu potrošnju. Pored uštede ovog dragocjenog resursa prije svega, racionalnijom upotrebom, neophodno je povesti računa o ispravnosti instalacija, odnosno smanjenju ekološkog opterećenja transporta vode sa velikih udaljenosti. Samo smanjenje potrošnje tople vode dovodi do uštede ne samo vode, već i energije (energije potrebne za njeno zagrijavanje) u zgradi javne uprave, što opet dovodi do smanjenja emisije CO₂ (ugljen-dioksida).

Postoje dva ključna načina smanjenja upotrebe vode u kancelarijama (radnim prostorima): povećanje efikasnosti (smanjenje količine korištene vode) i dopunjavanje vode kišnicom ili tehničkom vodom. Javna uprava može uticati na smanjenje potrošnje vode ugradnjom efikasnih slavina, ventila za smanjenje pritiska, sistema za sakupljanje kišnice, sistema za recikliranje vode, kao i blagovremenom identifikacijom curenja vode. Ponašanje službenika/ica može imati

značajan uticaj na potrošnju vode u prostorijama javne uprave, jer su se mjere koje podstiču promjene u ponašanju u odnosu na upotrebu vode pokazale veoma efikasnim.

Imajući u vidu da Crna Gora obiluje velikim hidropotencijalom, te da je voda za piće ispravna i zadovoljavajućeg kvaliteta, sugerise se korišćenje ispravne tekuće vode za piće, umjesto neracionalnog korišćenja vode u plastičnoj ambalaži, čija je cijena znatno veća a uticaj na životnu sredinu neuporedivo negativniji.

Pored toga, pozitivna praksa ukazuje na sakupljanje kišnice ili korišćenje tehničke vode za zalivanje zelenih površina u sklopu objekata javne uprave. Takođe se primjenjuje upotreba efikasnih česmi i vodokotlića.

U okviru tehničke pomoći javnoj upravi Crne Gore u spriječavanju jednokratne upotrebe plastike, uz pomoć Odjeljenja za održivi razvoj Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, sproveden je pilot projekat za smanjenje jednokratne upotrebe plastike u javnim upravama, čiji rezultati su bili savjeti o mogućnostima prevencije i sprovođenju mjera. Kao krajnji rezultat, plastične flaše i čaše za vodu u ministarstvu, zamijenjene su čašama i bokalima za višekratnu upotrebu (staklenim). Pomenuta tehnička pomoć razvijena u okviru PAP-a PoV 2018-2019, podržana Sporazumom o saradnji između UN-ove zaštite okoliša i IMELS-a (Italijansko ministarstvo zaštite životne sredine, kopna i mora).

VLADA SLOVAČKE | SLOVAČKA | 2018

Slovačko Ministarstvo za zaštitu životne sredine je usvojilo politiku koja zabranjuje nabavku flaširane vode za reprezentaciju i druge svrhe. Umjesto toga mora se služiti voda sa česme u bokalima.

PREPORUKE:

- Umjesto flaširane vode u plastičnim flašama koristiti vodu sa česme u staklenim bokalima/flašama;
- Ukoliko je moguće, na krovu institucije, postaviti sistem koji omogućava sakupljanje kišnice za zalivanje zelenih i održavanje velikih spoljnih površina;
- Ukoliko je moguće ugraditi sistem za recikliranje vode;
- U toaletima ugraditi efikasne česme i vodokotliće sa manjom zapreminom;
- Za zalivanje uređenih zelenih površina oko institucija koristiti tehničku vodu ili kišnicu;
- Sprovesti kampanje za podizanje svijesti čiji će rezultat biti promjene u ponašanju koje utiču na upotrebu vode;
- Obezbjediti zaposlenima u javnoj upravi vodiče i obuke.

3.

UPRAVLJANJE OTPADOM I SMANJENJE GENERISANJA OTPADA

Kako se rad u državnoj upravi najviše odnosi na djelatnost kancelarijskog poslovanja generalno se, u okviru svakodnevnih aktivnosti u ovom vidu poslovanja, proizvodi manje otpada od ostalih sektora (npr. domaćinstva, prerađivačke industrije) ali, imajući u vidu ogroman uticaj otpada na životnu sredinu, javna uprava mora dati primjer u smanjenju generisanja otpada i odgovornom upravljanju otpadom. Otpad koji nastaje u administraciji tipično se sastoji od papira, ambalažnog otpada, potrošnog materijala, električne i elektronske opreme, ali i opasnog otpada koji se sastoji od iskorišćenih tonera, baterija i sl.

Smanjenje generisanja otpada i odgovorno upravljanje otpadom može se primjeniti u svim segmentima administrativnog poslovanja u zavisnosti od vrste otpada, lokalnih uslova za reciklažu i preradu. Pri tome je neophodno pratiti principe hijerarhije otpada koji nalažu da prvenstveno treba spriječiti nastajanje otpada, da primat treba dati ponovnoj upotrebi bez potrebe za preradom ili uz minimalnu preradu, potom reciklaži, korišćenju energije iz otpadnog materijala i na kraju, trajno odlaganje treba posmatrati kao posljednju opciju.

Crna Gora ne raspolaže statističkim podacima koliko se otpada generiše u javnoj upravi, već se podaci MONSTATA, (dio životna sredina-otpad) odnose na kumulativnu količinu otpada i procenta otpada koji se reciklira i koristi u druge svrhe.

Ti podaci ukazuju da se zabrinjavajuće male količine komunalnog otpada recikliraju, za period od 2011-2019 kreću se od 396 do 12 000 tona. Potrebno je povećati stope recikliranja.

Bez obzira što, prema podacima Evropske agencije za životnu sredinu, Crna Gora spada u red zemalja koje generišu najmanju količinu otpada godišnje po glavi stanovnika u kg, ostaje primjena selektivnog sakupljanja otpada koja je Crnoj Gori na početnom nivou stoga je neophodno raditi na podizanju svijesti paralelno sa usvajanjem i donošenjem zakonskih i strateških dokumenata.

Evropska komisija je u januaru 2018. donela dokument "Evropska strategija za plastiku u cirkularnoj ekonomiji" u kojoj se postavljaju temelji za novu ekonomiju u oblasti plastike, pri čemu se dizajnom i proizvodnjom plastike i plastičnih proizvoda poštuju potrebe za ponov-

nom upotrebom, popravkom i reciklažom, i razvijaju se novi održiviji materijali. Ostvarivanje ciljeva ove strategije doprinosi i ispunjavanju prioriteta kada je u pitanju razvoj sa smanjenim emisijama ugljen dioksida, resursna i energetska efikasnost, čime se postiže ostvarenje ciljeva održivog razvoja prema Agendi 2030 i Pariskog sporazuma.

VLADA KATALONIJE | ŠPANIJA | 2019

Vlada Katalonije je usvojila interni propis za smanjenje potrošnje proizvoda i ambalaže od plastike za jednokratnu upotrebu u vladinim odjeljenjima i agencijama, u njihovim zgradama i javnim događajima kroz javne nabavke. Ovo uključuje zabranu nabavke pića u plastičnim bocama za jednokratnu upotrebu ili upotrebu plastičnih predmeta za jednokratnu upotrebu kao što su pribor za jelo, šolje i štapići za miješanje; upotrebu drugih sistema distribucije i alternativnih materijala i nabavku flaširane vode u bocama od makar litar ili više.

Procenat spaljivanja plastike posljednjih deceniju u Evropi raste, i dostigao je procenat od 39%, dok se reciklira manje od 30% plastičnog otpada, a do 31% se odlaze na deponije.

39%
se spaljuje

31%
se odlaze na
deponije

RECIKLAŽA MILION TONA PLASTIKE DOVODI DO SMANJENJA EMISIJE CO2 U KOLIČINI KOJA JE EKVVALENTNA EMISIJI MILION AUTOMOBILA

4.

SMANJENJE POTROŠNJE PAPIRA, KANCELARIJSKOG MATERIJALA, KAO I SREDSTAVA ZA ODRŽAVANJE HIGIJENE

Kancelarijski material, papir, olovke, registratori, koverta, plastične fascikle, toneri, kao i sredstva za održavanje higijene kao što su detergentsi, sapun, ubrusi, toalet-papir troše se u velikim količinama.

Ovi predmeti moraju se često zamjenjivati. Među nabrojanim artiklima, papir ima značajan ekološki otisak zbog potrošnje sirovine (celuloza) i velikog utroška energije u procesu proizvod-

nje papira. Smanjenje potrošnje može se postići uspostavljanjem procedura kojima se drastično smanjuje potrošnja papira i drugog kancelarijskog materijala a koje se odnose na smanjenje štampanja materijala, kao i na primjenu principa zelenih javnih nabavki.

Proizvodi treba da budu izrađeni od obnovljivih ili recikliranih materijala. Vrsta papira takođe pravi značajnu razliku, tako da je poželjno koristiti papir koji nije potpuno izbjeljen jer je manje štetan po životnu sredinu ili je napravljen od 100 % recikliranog papira.

Takođe, podizanje svijesti zaposlenih vezano za uštedu papira je neophodan korak u ovom procesu. Tu se počinje od samog vrha-menadžmenta javne uprave koji treba da podstiče kulturu minimizacije potrošnje. Korištenje personalizovanih olovaka sa ponovnim punjenjem, kao i postavljanje centralnog ormara za predmete koji mogu ponovo da se koriste, mogu da predstavljaju prvi korak dobrog upravljanja. Drugi korak je obezbijediti zaposlenima vodiče i obuke kako bi bili sigurni da biraju prave proizvode.

Gradska administracija Genta | Belgija | 2017

U okvirnom sporazumu za nabavku sredstava za čišćenje i sanitarnih potrepština, gradska administracija Genta je uvela kriterijume za zaštitu životne sredine kao što je korišćenje punjivih pakovanja, a dobavljač mora da obezbijedi dokaz o recikliranju preuzetih materijala. Dalje, dodatni poeni su dati ako dobavljač intenzivira svoje napore ili primjenjuje inovativne metode za smanjenje i/ili minimiziranje otpada. Kao rezultat, sadržaj recikliranih materijala i reciklabilnost otpada je značajno uvećana: korišćeno pakovanje je od 85% recikliranog kartona, plastične boce od PEHD ambalaže koja je 100% reciklabilna sadrže 10% recikliranog PEHD, dok su materijali napravljeni od PET ambalaže 100% reciklabilni i od 81% već recikliranog materijala.

(PEHD - polyethylene high-density - polietilen visoke gustine)

(PET - polyethylene terephthalate - polietilen tereftalat)

Na inicijativu Odjeljenja za održivi razvoj Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma 2012.godine pokrenuta je akcija sakupljanja papira za reciklažu. Akcija uključuje različite aktere, au tabeli 2 prikazane su količine papira koje dio institucija javne uprave, nevladinih organizacija i privatnih lica (ukupno 26 aktera) prikupio od 2012 do maja 2021.godine.

AKCIJA RECIKLAŽE										
Godina / Mjesec	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Januar				1120	1200	220	1940	720	1120	260
Februar				340	680	620	1700	540		140
Mart			1480	360	680	620	980	460	Covid 19	480
						60x2				
						640				
April				380	460	140	740	540	Covid 19	760
Maj			900	340	240	240	440	780	780	
Jun	940		900		340	520	640	300	1680	
Jul			450	340	895	1340	340	1160		
							200			
Avgust							400			
Septembar			1080	800	800	660	920	480	560	

Oktobar		550	460	660	560		840	860	600	
							300			
Novembar	260		460	320	360	780	520		620	
Decembar	860	400		200	480				240	
									740	
UKUPNO (u kg)	2060	950	5730	4860	6755	5900	9960	5840	7800	1640

Tabela 2. Akcije reciklaže 2012-2021 (izvor: MEPU, Odjeljenje za održivi razvoj)

Prikazani podaci ukazuju na neophodnost većeg učešća javne uprave u ovom procesu, kao i činjenicu da ne neophodno podizanje svijesti o značaju reciklaže.

PREPORUKE:

- Izbjegavanje štampanja materijala kad god je to moguće i dodavanje poruke u elektronskoj pošti svim primaocima da razmisle prije štampanja poruke;
- Dvostrano štampanje i štampanje po dvije strane materijala na A4 formatu;
- Smanjenje broja štampača uvođenjem centralnih štampača za odsjek ili sprat;
- Izbjegavanje korišćenja papira debljeg od 80 g/m²;
- Izbjegavanje korišćenja tzv. "dvolisnica" u internoj razmjeni pošte;
- Ponovna upotreba već korišćenog papira za interne potrebe;
- Obezbijediti zaposlenima u javnoj upravi vodiče i obuke.

5.

SMANJENJE UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU KOJI NASTAJE PREVOZOM DO POSLA, UPOTREBOM SLUŽBENIH VOZILA I SLUŽBENIM PUTOVANJIMA

Iako organi javne uprave ne može uticati razvoj lokalne infrastrukture i javni saobraćaj, postoje brojne aktivnosti kojima se negativan uticaj mobilnosti može smanjiti, a svakako u kontekstu održive mobilnosti i alternativnih vrsta prevoza. Javna uprava može podržati alternativne vidove prevoza na posao, kao što su pješaćenje na posao ili dolazak biciklom kroz obezbjeđenje određenih podsticaja, kao što su finansijski podsticaji i obezbjeđivanje prostora za odlaganje bicikla ili trotineta, za presvlačenje i odlaganje sportske odjeće/opreme i dr. .

Takođe, protekli period, tokom kojeg su važile mjere za suzbijanje pandemije izazvane virusom Covid-19 pokazao je da se administrativni poslovi u velikoj mjeri mogu obavljati od kuće, uključujući održavanje virtualnih sastanaka.

Promjena navika zaposlenih u pogledu prevoza do posla i od posla može biti snažan instrument za smanjenje emisija gasova s efektom staklene bašte i zagađenja od saobraćaja, bez bez značajnih početnih ulaganja.

U zemljama zapadne Evrope na snazi su različiti sistemi motivacije zaposlenih da na posao ne dolaze privatnim automobilima – povlastice za javni prevoz, naknade za korišćenje održivijih načina putovanja do posla, planiranje dijeljenja prevoza, itd.

Takođe, održiva politika javnih nabavki službenih vozila i organizacije službenih putovanja ima važnu ulogu u smanjenju negativnih uticaja na životnu sredinu. U slučajevima kada je prevoz neophodan, osnovni kriterijumi za izbor prevoznog sredstva treba da predviđaju najodrživiji vid transporta. Kada je upotreba automobila neizbježna, organi javne uprave treba da podstiču ekološki efikasnu upotrebu automobila, zajedničkim korišćenjem automobile ili korišćenjem električnih vozila. Promjene u ponašanju, u smislu podizanja svijesti, predstavljaju moćan instrument za smanjenje emisije ugljen dioksida. Podsticanje promjena navika službenika može se postići kroz subvencionisanje održivog načina prevoza, pokretanjem biciklističkih i pješćakih izazova, itd.,

PREPORUKE:

- Podizanje svijesti koje utiče na promjenu ponašanja službenika radi favorizovanja održivijeg putovanja na posao;
- Smanjenje putovanja na posao privatnim automobilom, promocija i olakšice javnog prevoza;
- Izrada planova putovanja koji su ekološki prihvatljiviji;
- Podrška biciklizmu i pješaćenju do posla;
- Davanje prednosti digitalnim sastancima i radu od kuće kad god je to moguće;
- Obezbijediti zaposlenima u javnoj upravi vodiče i obuke.

6.

SMANJENJE NEGATIVNIH UTICAJA NAČINA POSLOVANJA KANTINA I BIFEJA NA ŽIVOTNU SREDINU

Bifei i kantine u objektima javne administracije generišu znatne količine otpada. Stoga je neophodno uvesti minimalne standarde i podizanje svijesti zaposlenih u vezi neophodnosti smanjenja, prije svega, upotrebe jednokratne plastike, kao i drugih negativnih uticaja. Osim podizanja svijesti, potrebne su obuke za rukovodioce, osoblje, za službenike koji se bave javnim nabavkama, kao i ugovarače i dobavljače.

Najefektnije mjere u ovom pogledu odnose se na zelene javne nabavke. U tom smislu, potrebno je eliminisati određene predmete i materijale, izbjegavati predmete za jednokratnu upotrebu poput plastičnih tanjira, slamčica, plastičnog pribora.

Takođe, neophodno je vodu u platičnim flašama zamijeniti vodom sa česme, kao i izbjegavati pojedinačna pakovanja za druga pica.

Osim artikala koji su dostupni u bifeima i kantinama, a koji treba da služe za višekratnu upotrebu, ili od recikliranog materijala, potrebno je obezbijediti i selektivno sakupljanje otpada, kao i postavljanje mašina za povrat limenki i flaša za ponovnu upotrebu i reciklažu.

VLADA IRSKE | IRSKA | 2019

Vlada Irske je 3. januara 2019. usvojila odluku kojom se navodi da Vladine službe neće nabavljati, direktno ili indirektno, plastične boce pribor za jelo i slamčice za jednokratnu upotrebu. Ovo ograničenje odnosi se na sve organe javne uprave i institucije uključujući i škole.

PREPORUKE:

- Zamijena plastičnih pakovanja sa papirnim/kartonskim od razgradivog materijala;
- Obezbeđivanje vode sa česme, umjesto flaširane vode u plastičnim flašama;
- Korišćenje flaša, čaša, pribora, tanjira za višekratnu upotrebu;
- Selektivno sakupljanje otpada i reciklaža;
- Obuka za menadžere, osoblje i službenike za javne nabavke;
- Obezbijediti zaposlenima u javnoj upravi vodiče i obuke.

7.

SMANJENJE NEGATIVNIH UTICAJA SASTANAKA I DRUGIH SKUPOVA U ORGANIZACIJI JAVNE ADMINISTRACIJE

Pored toga što javni skupovi i sastanci mogu imati značajne negativne uticaje na životnu sredinu oni mogu biti i prilika za podizanje svijesti javnosti i utvrđivanje dobre prakse.

Primjeri dosadašnje dobre prakse su:

- Održavanje virtuelnih sastanaka kad god je to moguće;
- Održavanje sastanaka i skupova na mjestima do kojih se može doći sa najmanjim uticajem na životnu sredinu;
- Dati primat kompanijama koje organizuju skupove i pružaju usluge prevoza, kateringa i sl. na održiv način;
- Izbjegavati štampane materijale za sastanke i skupove, distribuirati ih elektronskim putem;

- Ukoliko se na skupovima dijele simbolični pokloni za učesnike (olovke, platnene vreće i sl.), voditi računa da oni budu izrađeni od recikliranih materijala i da služe za višekratnu upotrebu, kao i da se njima promoviše očuvanje životne sredine;
- Učesnike skupova treba blagovremeno obavjestiti o mogućnostima održivog prevoza, dostupnosti elektronskih materijala i izbjegavanju korišćenja npr. plastičnih boca za vodu, kao i o mjestima na kojima se selektivno odlaže otpad.

8.

PUT KA ZELENOJ JAVNOJ UPRAVI

Ozelenjevanje javnih nabavki prepoznato širom svijeta zbog svog izuzetno značajnog potencijala u oblasti zaštite životne sredine i to ne samo od javnih institucija i na političkom nivou već i od strane ostalih sektora, poput privatnog i nevladinog sektora. Javni sektor predstavlja najznačajnijeg „kupca“ u društvu i iz tog razloga ima i veliki uticaj na životnu sredinu kroz čitav process javnih nabavki.

KORISTI OD ZELENIH JAVNIH NABAVKI

Koristi po životnu sredinu. Ostvarivanje ciljeva javnog sektora u pogledu životne sredine, očuvanja i uštede resursa, uštede energije, smanjivanje emisija gasova sa efektom staklene bašte, prevencija i/ ili smanjivanje otpada.

Davanje dobrog primjera društvu za privatni sektor. Pozitivni uticaji u lancu snabdijevanja isporuke.

Podizanje svijesti u vezi pitanja životne sredine, podsticanje na korišćenje bezbjednijih alternativa. Podsticanje ostalih sektora, ali i građana na korišćenje proizvoda i usluga sa eko-oznakama.

Društvene koristi kroz podizanje nivoa kvaliteta života građana: manje zagađivanja koje potiče iz saobraćaja, nabavka manje opasnih hemikalija, manji rizici po zdravlje.

Podsticanje cirkularne ekonomije, inovacija, razvoj novih sektora u okviru „zelene ekonomije“.

Politički-odličan način da prikaže posvećenost javnih institucija u vezi sa životnom sredinom, održivom potrošnjom i proizvodnjom.

Koristi od zelenih javnih nabavki (izvor <http://alhem.rs/zelene-javne-nabavke>)

Promovisanjem i sprovođenjem zelenih javnih nabavki, javne institucije mogu da obezbijede realne podsticaje za industrijski sektor, za razvoj zelenih tehnologija i proizvoda. Pored direktnih mjera kojima se sprovode ciljevi politike zaštite životne sredine, država može i indirektno,

preko ovog postupka, da doprinese realizaciji tih ciljeva, te se zbog toga sve veći značaj daje upravo „zelenim nabavkama“.

Sve javne nabavke čine oko 14% bruto domaćeg proizvoda u okviru Evropske Unije i samim tim imaju ogroman značaj za čitavo društvo.

NEKI OD NAJČEŠĆIH PRIMJERA PRIMJENE ZELENIH JAVNIH NABAVKI SU:

Primjeri zelenih javnih nabavki (izvor <http://alhem.rs/zelene-javne-nabavke>)

Tokom 2017. godine usvojen je i međunarodni standard ISO 20400:2017 Održiva nabavka - Uputstvo koje je osmišljeno kao pomoć organizacijama (kako javnim, tako i svim drugim organizacijama) da u što većoj mjeri uspostave efektivan sistem za održive nabavke. U standardu ISO 20400:2017 data je sledeća definicija za održivu nabavku: „Održiva nabavka je nabavka koja ima najpozitivnije moguće društvene, ekonomske i ekološke uticaje tokom cijelog životnog ciklusa“. Održiva nabavka predstavlja proces u kojem organizacije zadovoljavaju svoje potrebe za robom, radovima i uslugama na način kojim se obezbjeđuje adekvatna vrijednost za novac u smislu stvaranja koristi ne samo za organizaciju, već i za društvo i ekonomiju, uz minimiziranje štete po životnu sredinu.

Koristi od ozelenjavanja javnih nabavki su brojne, a neke od njih su:

✔ **Koristi po životnu sredinu Ostvarivanje ciljeva javnog sektora u pogledu životne sredine, očuvanje i uštede resursa, uštede energije, smanjivanje emisija gasova sa efektom staklene bašte, prevencija i/ili smanjivanje otpada i zagađenja i sl.**

Jedan od dobrih primjera je grad Beč koji je uštedio oko 44.4 miliona evra i smanjio emisiju CO₂ za preko 100,000 tona u periodu 2004.-2007. godine, primjenom "Programa Eko kupovine".

✔ Davanje dobrog primjera u društvu, za privatni sektor. Pozitivni uticaji u lancu snabdijevanja i isporuke;

✔ Podizanje svijesti u vezi pitanja zaštite životne sredine, podsticanje na korišćen-

je ekoloških bezbjednijih alternativa. Podsticanje ostalih sektora ali i građana na korišćenje proizvoda i usluga sa eko-oznakama, podsticanje organizacija za uvođenje sistema upravljanja životnom sredinom i sl. Rast tražnje proizvoda i usluga koje su u većoj mjeri „zelene“ odnosno održive;

✔ Društvene koristi kroz podizanje nivoa kvaliteta života građana: manje zagađivanje koje potiče iz saobraćaja, nabavka manje opasnih hemikalija, manji rizici po zdravlje.

✔ Podsticanje cirkularne ekonomije, inovacija, razvoj novih sektora u okviru „zelene ekonomije“;

✔ **Politički - Odličan način da prikaže posvećenost javnih institucija u vezi sa životnom sredinom, održivom potrošnjom i proizvodnjom.**

Prema zakonodavstvu Evropske unije, na svakoj državi članici EU jeste da odredi u kom će stepenu uključiti kriterijume zelenih javnih nabavki u postupke javne nabavke. Iz tog razloga su države članice pozvane da izrade nacionalne akcione planove za zelene javne nabavke kako bi se stvorio okvir za integrisanje ekoloških kriterijuma u postupke javne nabavke. Evropska komisija je izradila Praktični vodič o zelenim javnim nabavkama, kako bi pomogla državama u definisanju njihovih akcionih planova.

Svrha Nacionalnog akcionog plana (NAP) za zelene javne nabavke jeste da se kroz sistem javne nabavke u svakoj državi pokrene nabavka proizvoda i usluga sa smanjenim štetnim uticajem na životnu sredinu (tzv. zelenih proizvoda i usluga), odnosno definisanje aktivnosti i zelenih kriterijuma koje će obezbijediti ozelenjavanje javnih nabavki. U tu svrhu potrebno je jasno definisati grupe proizvoda i usluga koje će u najkraćem roku omogućiti postizanje postavljenog strateškog cilja (za države EU je to 50% sprovedenih postupaka javne nabavke uz primjenu zelenih kriterijuma do 2020).

U procesu izrade NAP-a prvi korak predstavlja identifikacija prioriternih grupa proizvoda na nivou države, a one se biraju na temelju sledećih kriterijuma: značajan udio u ukupnoj javnoj nabavci; značajan uticaj na životnu sredinu; značajan potencijal za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte i za povećanje energetske efikasnosti; postojanje EU kriterijuma za zelenu nabavku za konkretnu grupu proizvoda, itd.

9.

PROGRES CRNE GORE U ODNOSU NA CILJEVE ODRŽIVOG RAZVOJA

U odnosu na dostupne podatke, Crna Gora je ostvarila pozitivan trend u realizaciji sljedeća četiri cilja održivog razvoja:

Progres u ovim ciljevima izračunat je na osnovu dijela indikatora održivog razvoja koji su uvedeni u nacionalni statistički sistem Crne Gore. Za ostale ciljeve ne postoji dovoljno podataka ni informacija na osnovu kojih bi se mogao preračunati stepen njihovog postizanja.

Slika 3. Progres u posticanju SDG ciljeva održivog razvoja u Crnoj Gori

Iako deklarirana kao ekološka država koja treba da primjenjuje održivi pristup, i pored napretka u ostvarivanju ova četiri cilja, Crna Gora je Globalnom izvještaju, na nivou vrijednosti SDG indeksa i indeksa prelivanja, po pitanju stanja održivog razvoja u Crnoj Gori, ocijejenjena veoma nepovoljno. Nalazi se na 87 mjestu od 162 analizirane države sa vrijednošću SDG indeksa 67,3%, što je za 4,4% manje od prosječne vrijednosti u regionu Istočne i Centralne Evrope.

OVERALL PERFORMANCE

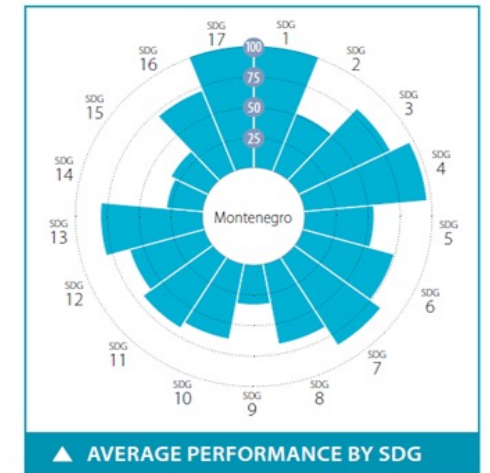
Index score: 67.3, Regional average score: 70.4

SDG Global rank 87 (OF 162)

SPILLOVER INDEX

100 (best) to 0 (worst)

Grafik 1. Prikaz SDG indeksa (izvor www.sustainabledevelopment.report)

Crna Gora nema uspostavljen inistitucionalni sistem upravljanja za održivi razvoj, pa stoga i nije bilo moguće ostvariti direktan protok zvaničnih podataka o stanju održivog razvoja, kao i preduzimati efikasne mjere i akcije za realizaciju obaveza utvrđenih akcionim planom NSOR-a.

KONTROLNA LISTA

1. Upravljanje potrošnjom energije	Zgrada u kojoj radite ima sertifikat o energetskej efikasnosti i spada u jednu od klasa od A+ do C; U zgradi se vodi računa o potrošnji energije, rad se obavlja sa najvećim postotkom iskorišćenja dnevnog svetla.	10%
	Grijanje/hlađenje u zgradi je ekološki prihvatljivo i energetski efikasno; Uređaji za grijanje/hlađenje mogu se isključiti u prostorijama u kojima ne borave zaposleni.	10%
2. Upravljanje potrošnjom vode	Za piće se koristi tekuća voda; Za zalivanje zelenih površina koristi se kišnica.	10%
	Uređaji za potrošnju vode (česme, vodokotlići) su efikasni i redovno se održavaju.	10%
3. Upravljanje otpadom i smanjenje generisanja otpada	Otpad se sakuplja selektivno. U instituciji se vodi računa o smanjenju upotrebe papira a iskorišćeni papir se upućuje na reciklažu;	10%
	U instituciji su uvedene mjere za smanjenje upotrebe plastike za jednokratnu upotrebu.	10%
4. Održiva mobilnost	Racionalno korišćenje službenih automobila; Pažljivo planiranje službenih putovanja.	10%
	Podrška zaposlenima da rad obavljaju od kuće i na posao dolaze alternativnim vidovima prevoza.	10%
5. Zelene javne nabavke	Pri sprovođenju postupka javnih nabavki se koriste ekološki kriterijumi	20%

LITERATURA

- Zelene javne nabavke u Republici Srbiji, ALHem, maj 2019;
Zelene javne nabavke–primeri dobre prakse iz EU, ALHem, maj 2019;
Izveštaj o ispitivanju postojećih kapaciteta, dosadašnje prakse i zainteresovanosti organizacija civilnog društva u sprovođenju zelenih nabavki u Republici Srbiji, ALHem, maj 2019;
VODIČ kroz kriterijume za zelene javne nabavke, ALHem, oktobar 2019;
KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA –Zatvaranje kruga – akcijski plan EU-a za kružno gospodarstvo, Brisel 2015;
KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA Europska strategija za plastiku u kružnom gospodarstvu, Strazburg 2018;
PRILOZI Komunikaciji Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija Europska strategija za plastiku u kružnom gospodarstvu, Strazburg 2018;
OTKLON OD JEDNOKRATNOG - Vodič za provedbu direktive o plastici za jednokratnu uporabu namijenjen nacionalnim donositeljima odluka, Savez Rethink Plastic & Break Free From Plastic, Greenpeace u Hrvatskoj, oktobar 2019;
Smjernice za rješavanje pitanja plastike za jednokratnu upotrebu putem javnih nabavki na Sredozemlju, SCP/RAC, decembar 2019;
Estimation of the quantities and types of food and beverage plastic packaging being placed on the market and in the waste flow in montenegro final report (Activity developed in the framework of the MAP PoW 2018-2019, supported through the Cooperation Agreement between UN Environment and IMELS), jun 2019;
Environmental indicators 2018 data, EMAS Services, 2019;
Plastika za jednokratnu upotrebu-činjenice, UNDP Beograd, 2019;
Vodič za smanjenje uticaja plastičnih proizvoda za jednokratnu upotrebu na životnu sredinu, UNDP, Beograd, 2019;
The New Plastics Economy Catalysing action, World Economic Forum, Geneva 2017;
Report on Activity (Technical assistance to Montenegrin public authorities in preventing the single use of plastics Contractor: « Regional Activity Center for Sustainable Consumption and Production / Agència de Residus de Catalunya / Carrer Dr. Roux nº 80 / 08017 Barcelona, Spain / NIF: Q-5856373-E »), 2019;
www.sustainabledevelopment.report
<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC110666>
<https://e3p.jrc.ec.europa.eu/publications/2017-best-practice-guidelines-eu-code-conduct-data-centre-energy-efficiency>
Managing and minimising energy use <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/361>
Managing and minimising water use <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/366>
Managing and minimising waste production <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/367>
Minimising consumption of paper and consumables <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/373>
Minimising the environmental impact of commuting and business travel <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/374>
Minimising the environmental impact of meetings and events <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/368>
Minimising the environmental impact of canteens and coffee bars <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/369>

